

УДК 801.81:398.87(477.82):39-051М.Костомаров

Тематика “пісень про історичні події” у записах Миколи Костомарова з Волині

Лілія ПІДГОРНА

Кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1
e-mail: journal.mif@gmail.com

У статті проаналізовано фольклорні тексти історичної тематики, що їх записав М. Костомаров на Волині, зосереджено увагу на аналізі сутності та жанрової природи історичних пісень. З'ясовано питання фальсифікації творів усної словесності, зокрема таких жанрів, як думи та історичні пісні. Розглянуто проблему співвідношення життєвої та художньої правди в історичній творчості народу. Простежено з погляду історичної достовірності образ Богдана Хмельницького та його змалювання в українських фольклорних текстах. Зроблено спробу текстологічного аналізу творів у записах М. Костомарова, в яких наявний мотив оборони Почаївського монастиря. Розкрито роль історичної тематики в утвердженні націєтворчих ідей.

Ключові слова: тематика, історична епоха, історична пісня, мотив, образ.

До пісень, що їх М. Костомаров окреслив “піснями про історичні події, яких час може бути визначено з цілковитою точністю” [9, с. 181] належать історичні пісні “Свірговський”, “Серп’яга”, “Уривок про Хмельницького”, “Битва під Берестечком”, “Битва під Почаєвом”, “Ще про битву під Почаєвом”, “Харко”.

Темою пісні “Свірговський” є допомога українських козаків під проводом гетьмана Свірговського молдаванам у боротьбі проти турків. Сюжет зводиться до розповіді про епізоди цієї битви:

Що з Волохами Турок дереться,
А з турками Волох б’ється,
Да Волоську землю руйнують,
Плюндрують, ще й не милують [9, с. 181].

Звичайно, із самого тексту пісні ми маємо зовсім мало інформації про Свірговського. Є лише принагідна згадка про нього. Однак із тексту розлогіх історичних коментарів, що вміщені у примітках до пісні, отримуємо значно більше інформації. М. Костомаров, беручи до уваги відомості з достовірних історичних джерел (літописи, зокрема “Літопис Самовидця”, “Повість про те, що случилось в Україні”) дає нам чітке уявлення про епоху, що зображена у пісні, чисельність війська гетьмана, його бої та перемоги, а також тра-

гічну загибель народного улюбленця, причому різні джерела подають різну інформацію про смерть: за відомостями, що взяті з “Літопису Самовидця”, гетьмана атакували турецькі війська під Килією й убили його. О. Кониський пише про загибель від турецьких мін під час штурму Килії. Із “Повісті про те, що сталося в Україні” довідуємося, що Свірговський загинув під Килією через зраду.

М. Костомаров акцентував на тому, що у збірниках його попередників – І. Срезневського та М. Максимовича вміщено пісні про смерть гетьмана: “Свірговський був узятий у полон турками і негайно же втратив голову, яку вороги повісили на бунчук і чинили наругу над нею” [9, с. 181].

І. Франко, роблячи порівняльний аналіз пісень про Свірговського, зазначав, що ми маємо “декілька пісень у різних збірках та записах, не однакового походження та не однакової вартості” [13, с. 440]. На думку І. Франка, як і М. Костомарова, найдавніший запис було опубліковано у збірнику І. Срезневського “Запорожская Старина” [11, с. 27], а пізніше у М. Максимовича [8, с. 70–71]. За спостереженням І. Франка, “до історичної основи найближча, хоч усе-таки далека від неї, перша пісня, для якої маємо тексти А. (Срезневського) й В. (Костомарова) в збірці Ант[оновича] і Драг[оманова]” [13, с. 441]. Крім того, М. Костомаров відправляє читача до своєї статті про гетьмана: “Іван Свірговський. Український гетьман XVI в.” [7].

Одна з важливих проблем, що порушена у пісні, проблема віри:

Ой ми Волохи, ми християне.
Да не милують нас бусурмане.
Ви, козаченьки, за віру дбайте –
Нам, християнам, на поміч прибувайте! [9, 181].

Козаки виявляють твердість і незламність духу, непорушну відданість, що прирівнювалася до вірності українській нації.

У заклочних рядках пісні – благословення батька сина на битву, котрому він “шаблю та зброю давав”. Батьком керують тут, безперечно, почуття необхідності захистити рідну землю від іноземних поневолювачів. Протилежними виступають почуття матері, яка мабуть теж усвідомлює обов’язок сина – боронити свій край, але серце її переповнює почуття жалю у разі смерті сина: “що на горі собі его вигодовала” [9, с. 181].

Герой наступної пісні – Серп’яга, відомий в історії козак Іван Підкова. У науковій літературі немає одностайної думки про цю постать і чи пісня є оригінальною, чи фальсифікатом? М. Костомаров, як і І. Франко, у своїх працях порушував питання фальсифікації творів усної словесності, особливо таких жанрів як думи та історичні пісні. Відомий той факт, що М. Костомаров уперше в романтичній фольклористиці закликав записувати і студіювати пісні так доскіпливо, щоб включати у збірники лише “убедившись в их неподложности” [2, с. 107].

Причини появи фальсифікацій І. Франко пояснює бажанням авторів тих чи інших збірників “показати в народних піснях сліди пам’яті глибокої давнини” [12, с. 475]. До категорії підроблених дум, що вміщені у різних збірниках, І. Франко зараховує і пісню про Серп’ягу (Івана Підкову) “За рікою за бистрою б’ється турок з Молдавою”, що взята із запису М. Костомарова (“Малорусский Литературный Сборник. Издал Д. Мордовцев. – Саратов, 1859), хоча тексти цього твору були поміщені уже у збірниках І. Срезневського і М. Максимовича.

ча (1834). Важко сказати, чи мав рацію І. Франко, адже нам відоме ставлення Костомарова-історика до фальсифікатів.

У примітках до пісні М. Костомаров представляє Серп'ягу як хороброго і сміливого ватажка, який зробився "молдавським господарем". Однак пізніше, не довіряючи молдаванам, Іван Підкова залишив їх і прибув на Поділ. За свідченнями М. Костомарова, що взяті з "Літопису Самовидця", Підкову піймали і стратили у Львові в 1577 р. Видатний історик подає цікаве тлумачення прізвища-прізвиська козака: "Не дивно, що Підкова зветься Серп'яга: у південорусів є звичка, крім прізвища, додавати ще прізвиська. Підковою він прозваний тому, що ламав кінські підкови; може бути він ламав і серпи, а тому прозваний Серп'ягою" [9, с. 184].

Епоха Богдана Хмельницького завжди привертала увагу дослідників. "Історик Хмельниччини не може жалуватися на недостачу джерел", – констатував Іван Франко [14, с. 188]. Значний інтерес до неї проявляв і відомий історик М. Костомаров. Образ гетьмана найбільш колоритно постає із визначної монографії "Богдан Хмельницький", у котрій М. Костомаров прагнув із найбільш можливою історичною достовірністю фактів відтворити історичну постать гетьмана.

Серед першоджерел у роботі "Богдан Хмельницький" автор виокремлював: 1) найбільш достовірні; 2) дуже важливі, але потребують особливо суворої та обережної критики; 3) мало достовірні, і сприйнятні тільки у порівнянні з найбільш достовірними.

Опрацювавши об'ємний історичний матеріал із епохи Б. Хмельницького, залучивши велику кількість польських джерел, М. Костомаров вирішує проблеми історичної особи, ролі народу та особи в історичному процесі. Даючи високу оцінку діяльності Богдана Хмельницького, учений, однак, першорядну роль відводить народові як головному рушієві історії. Тому М. Костомаров "по праву належить до засновників прогресивної концепції про історичне значення народу і Б. Хмельницького" (Ю. Пінчук).

І. Франко зазначав, що пісні М. Костомарова, додані до монографії "Богдан Хмельницький", слугують почасти свідцтвами даної епохи [14, с. 188]. "Пок[і]йний Костомаров не тільки зібрав їх і видав в додатку до своєї знаменитої монографії "Богдан Хмельницький", але і в тексті частенько користувався ними нарівні з думами як свідцтвами сучасних людей і очевидців" [19, 188]. Дослідник фольклорно-етнографічної спадщини М. Костомарова П. Попов теж залишив нам свою оцінку монографії "Богдан Хмельницький": "Книгу Костомарова "Богдан Хмельницький и возвращение Южной Руси к России" можна вважати працею не тільки історика, а й фольклориста, оскільки в ній щедро використано народнописанні матеріали" [10, с. 48].

Захоплювався цією монографією і Т. Шевченко. У листі до М. М. Лазаревського від 19 жовтня 1857 року він писав: "Читать у мене тепер, слава богу, есть що, поздоров боже добрых людей, але свого рідного нічогісінько нема, опріч "Богдана Хмельницького" Костомарова" [15, с. 175].

Значне місце в числі матеріалів про епоху Б. Хмельницького посідають думи та історичні пісні, хоча вони не мають першовартісної історичної значущості. Бо, як зазначає сам історик у праці "Об историческом значении русской народной поэзии", народні пісні "не можуть служити повною історією", "історичні події підлягають у них відступові від дійсності". Проте, думи та історичні пісні важливі для нас як характеристика стосунків, міркувань, настроїв епохи. І. Франко також уважав, що ці жанри не мають першорядної історичної

ваги “як документи чи урядові реляції, але вони мають свою вагу як характеристика відносин, поглядів, настрою і уподобань того часу, дозволяють нам, так сказавши, заглянути в душу тої суспільності, що бачила на власні очі, перетерпіла на власній шкурі криваву драму Хмельниччини” [14, с. 188].

Діяльність Б. Хмельницького знайшла яскраве відображення у творах народної поезії. Як правило, постать гетьмана у народній творчості оспівана в єдності з народними масами. Однак у пісні “Уривок про Хмельницького”, що її записав на Волині М. Костомаров, образ Б. Хмельницького поданий у формі народного прокляття:

Бодай тебе, Хмельниченку, перва куля не минула,
Що велів орді брати дівки й молодичі!..
Парубки йдуть гукаючи, а дівчата співаючи,
А молоді старого Хмеля проклинають:
Бодай тебе, Хмельниченко, перва куля не минула! [9, с. 185].

У примітках, зроблених до пісень, М. Костомаров зазначає, що це єдиний із відомих на той час уривок, де образ Б. Хмельницького зображено в такому ракурсі. Очевидно, ця пісня не була популярною в народі, хоча подібний мотив зустрічаємо в уривку пісні “Прокльон Хмельницькому за ясир”, що була вміщена в “Записках о Южной Руси” П. Куліша.

Сюжет пісні “Битва під Берестечком” змальовує історичні події боїв, що відбулися 1651 року між українцями під проводом гетьмана Богдана Хмельницького та поляками під керівництвом Яна-Казимира:

Висипали козаченьки з високої гори;
Попереду козак Хмельницький на воронім коні.
– Ступай, коню, дорогою, широко ногами;
Недалеко Берестечко и Орда за нами.
Стережися, пане Яне, як Жовтої-води:
Йде на тебе сорок тисяч хорошої вроди [9, с. 186].

М. Костомаров у розлогих примітках до тексту зазначав, що у тексті пісні, яка записана у Берестечку, прізвище Б. Хмельницького інколи змінювали на Нечая. Учений пояснював це, з одного боку, тим, що прізвища Нечая тут не може бути, бо за літописними свідченнями, до яких М. Костомаров ставився з обачністю (“якщо можна довіряти сказанням українських літописців” [9, с. 187]), Нечай загинув за чотири місяці до Берестецького бою, а з іншого боку, за свідченням інформанта-селянина, який розповів історикові про битву, імені Богдана Хмельницького навіть не чув. Істина, очевидно, за літописними джерелами.

Тематично спорідненими із попередніми є пісні “Битва під Почаєвом” і “Ще раз про битву під Почаєвом”. У них ідеться про чудо з’явлення Почаївської Божої Матері, яка врятувала монастир від турецько-татарської навали. Мотив оборони Почаївського монастиря є доволі поширеним на теренах Волині. М. Костомаров, перебуваючи у 1844–1845 рр. на Волині, у своїх спогадах пише про турецького пашу, який мав намір завоювати монастир. Люди хотіли на смерть боротися з ворогом. Цікаво, що помічницею і заступницею була Діва Марія, що з’явилася на хресті. Вона відвертала ворожі кулі. Військо ворогів, залишившись ні з чим, ганебно втікало [6, с. 331]. Спогади М. Костомарова підтверджені і в сьогоденні. Сучасний дослідник легенд і переказів В. Сокіл

записав 1994 р. на Кременеччині, у селі Великі Бережці Тернопільської області, (де свого часу перебував і М. Костомаров), легенду “Як Мати Божа захистила Почаїв від турків”: “Говорили, що як турки під’їхали, дуже старалися розбити Почаїв. І які тільки туди кидали сильні пулі, нічого їх не взяло: вони верталися самі назад. І потім побачили, що в небі були статуї такі ангелів, ну і була так, як Матір Божа. У такому одягу були вони, що не всі мали таке. І бачили, як летять ті пулі і ті стріли. Шо Матір Божа, яка розняла руки, і то всьо відбивала своїми руками. І воно все верталось на ворогів, летіло геть” [3, с. 91].

Пісня “Битва під Почаєвом” у записі М. Костомарова на Волині перегукується з текстом пісні “Ой зійшла зоря вечірова, над Почаївом стала”, що її записав М. Лисенко, а опублікував Ф. Колесса [5, с. 520–521]. Правда, М. Костомаров подає цей запис у рубриці “пісні про історичні події, час яких може бути визначено з цілковитою точністю” [9, с. 181], а упорядник текстів “Богородиця в українському фольклорі” Г. Коваль у рубриці “Духовні пісні” [1, с. 224]. Очевидно, це пояснюється несформованістю жанрової системи фольклору в першій половині ХІХ ст. Сюжет обох текстів майже не відрізняється. Обидва вони починаються інформацією про намір турецького війська завоювати Почаївський монастир:

Над Почаєвом ясная скала...
Ой там військо турецьке бусурманське
Гору обступило як чорная хмара.
И обточило, и обсочило,
Хтіли Почаєв зоевати [9, 188].

Ой зійшла зоря вечірова, над Почаївом стала,
Виступило турецьке військо, як та чорна хмара.
Турки з татарами брами облягли – монастир воювати [4, с. 520].

У наступних рядках передано звернення настоятеля Почаївської обителі до Богородиці з проханням допомоги і заступництва. Чудесне об’явлення Матері Божої є свідченням її всемогутності і всесильності:

Ой як же вийшла Божая Мати
Да на крижеві стала:
Кулі вертала, кіньми дрясовала,
Воевати не дала [9, 188].

Мусимо встати, чуд показати, монастир рятувати.
Ой вийшла, вийшла Божая Мати, ой та на хресті стала,
Кулі вертала, турків вбивала, монастир рятувала [4, с. 520].

Відмінність між обома текстами у тому, що у тексті М. Костомарова турки “обіщались до Почаєва щорок дань давати” [9, с. 188], то такої інформації у записі М. Лисенка зовсім немає. Це, мабуть, пов’язано з історичними подіями на Волині в епоху Б. Хмельницького, “коли по жванецькому договору Поляки дозволили Татарам розоряти Руські землі” [9, с. 187].

Кінцівка тексту – хвала і поклін Матері Божій, хоча у записі М. Костомарова ця частина тексту коротша, а у варіанті М. Лисенка, він доповнений рядками: “Щоб нас боронила, всіх сохранила, од злоби рятувала”; “По нашій смерті своїм нахором усіх нас покривала”;

А ми люди, ми християне,
Бога вихваляймо!
Матці чудовній почаївській
Усі поклон оддаймо! [9, с. 188]

Ми єсть люде і всі християне, усі до Бога вдаряймо,
Матері Божій Почаївській усі поклон создаваймо.
Щоб нас боронила, всіх сохранила, од злоби рятувала,
По нашій смерти своїм нахором усіх нас покривала [4, с. 521].

Подібним у першій частині тексту до попередніх запис пісні “Ой зійшла зора вечорова, над Почаєвом стала”, що її записав О. Ошуркевич у селі Залюття Старовижівського району Волинської області у 1969 р., однак друга частина тексту різниться від попередніх деякими деталями [7, с. 21, 47]: йдеться про те, що “зсукали свічу з ярого воску”, “підпрягли сім пар волів” і ними доставили свічку у монастир. Далі використаний прийом сну: старшому ченцю приснився сон, що цю свічку не можна палити, бо свічка – це зрада. І вирішили: “Вивезти свічу в чистое поле, топорами розрубати, Пулі-патрони на всі сторони по полю розкидати” [7, с. 21, 47]. Очевидно, подібність текстів у записах М. Костомарова і М. Лисенка можемо пояснити близькістю географічного розташування територій, де вони були записані, а відмінністю варіанту О. Ошуркевича віддаленістю від цієї частини Волині, де було зроблено попередні записи. Сучасна дослідниця образу Богородиці в українському фольклорі Г. Коваль вважає, що “сюжет про врятування святині Богородиці від ворогів – міжнародний і походить з Візантії. Це розповідь про ікону Богородиці Влахернської, згідно з якою св. Андрій юродивий і його учень Єпіфаній побачили під час війни з сарацинами у влахернській церкві Божу Матір, яка молилася за світ і розпростерла свій омофор над християнами.

Тим самим вона додала їм відваги, і греки побили сарацинів. Порівняльний аналіз почаївської та влахернської легенд дає підстави стверджувати про спільність їхньої сюжетної схеми, однак різняться вони своїми національними елементами” [1, с. 17].

Подібний мотив захисної функції мають і чудотворні ікони Божої Матері, до котрої моляться християни у творі “Ще про битву під Почаєвом”, що її записав М. Костомаров.

Завершує цей підрозділ пісня “Харко”. Із примітки М. Костомарова довідуємося про цю постать в українській історії. “Сотник Харко збунтувався проти поляків у 1765 р. Це був початок останнього повстання Південноруського народу проти Польщі, відомого під назвою Коліївщини. Сотник Харко був обманом схоплений у Павлоччі і страчений у Жаботині в 1766 р.” [9, с. 191].

Отож, зацікавлення М. Костомарова творами про “історичні події” не було випадковим. Будучи скрупульозним істориком і збирачем творів української усної словесності він підніс неповторність української нації для минулих і прийдешніх поколінь, показував своєрідність і багатство творів історичної тематики, що знайшло гідне продовження у виданні “Исторические песни малорусского народа” (К., 1884–1885. – Т. I, II) В. Антоновича і М. Драгоманова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богородиця в українському фольклорі / Зібр. та впоряд. Галина Коваль. – Львів, 2006.
2. Гарасим Я. Нариси до історії української фольклористики / Я. Гарасим. – К. : Знання, 2009.
3. Історичні перекази українців / Зібрав та опрацював Василь Сокіл. – Львів : Каме-
няр, 2003.
4. Колесса Ф. Українська усна словесність / Вступ. ст. М. Мушинки. – Едмонтон,
1986.
5. Костомаров М. Іван Свірговський. Український гетьман XVI в. / М. Костомаров //
Москвитянин. – 1855. – № 19, 20.
6. Костомаров Н. Из прожитых на Волыне дней / Н. Костомаров // Киевская стари-
на. – 1884. – Кн. 2.
7. Лірницькі пісні з Полісся / Зап., впоряд. і прим. О. Ошуркевича. – Рівне, 2002.
8. Максимович М. Украинские народные песни, изданные Михайлом Максимови-
чем. – Москва, 1834. – С. 70–71.
9. Малорусский Литературный Сборник. Издал Д. Мордовцев. – Саратов, 1859.
Народныя песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 году Нико-
лаем Костомаровым. Збірник перевидав М. Грушевський у 1930 р.: Етнографічні пи-
сання Костомарова. – ДВУ, 1930. – 352 с.
10. Попов П. М. Костомаров як фольклорист і етнограф / П. Попов. – К. : Наукова
думка, 1968.
11. Срезневский И. Запорожская старина / И. Срезневский. – Харьков, 1833–1834. – Т. 1.
12. Франко І. Пісні й дума про Серп'ягу (Івана Підкову (1578)) / І. Франко // Фран-
ко І. Зібр. творів: У 50 т. – К. : Наукова думка, 1984. – Т. 42.
13. Франко І. Пісня про Свірговського / І. Франко // Франко І. Зібр. творів : У 50 т. –
К. : Наукова думка, 1984. – Т. 42.
14. Франко І. Хмельниччина 1648–1649 років у сучасних віршах / І. Франко // Фран-
ко І. Зібр. творів : У 50 т. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 31.
15. Шевченко Т. Повне збір. творів : У 6 т. – К. : АН УРСР, 1963–1964. – Т. 6.

Theme of “Songs about Historic Events” as Recorded by Mykola Kostomarov in Volyn

Liliya PIDHORNA

The article analyzes the folklore texts with a historical theme which were recorded by M. Kostomarov in Volyn and focuses on the analysis of the essence and nature of the genre of historical songs. The issue of falsification of oral lore texts is tackled, in particular such genres as dumas and historical songs. The problem of correlation of actual and artistic truth in folklore is scrutinized. The image of Bohdan Khmelnytsky as depicted in Ukrainian folk texts is analyzed in view of its historical accuracy. An attempt has been made at a textual analysis of samples recorded by M. Kostomarov, which contain a motif of defense of the Pochayiv monastery. The role of the historical theme in asserting the nation shaping ideas is disclosed.

Key words: theme, historical period, historical song, motif, image.

Тематика “песен об исторических событиях” в записях Николая Костомарова с Волыни

Лилия ПИДГОРНА

В статтє проанализированы фольклорные тексты исторической тематики, которые записал М. Костомаров на Волыни. Внимание сосредоточено на анализе сущности и жанровой природы исторических песен. Выяснен вопрос о фальсификации произведений устного народного творчества, в частности таких жанров, как думы и исторические песни. Рассмотрена проблема соотношения жизненной и художественной правды

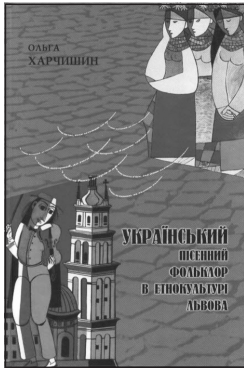
в историческом творчестве народа. Образ Богдана Хмельницкого в статье проанализирован в аспекте исторической достоверности его изображения в украинских фольклорных текстах. Сделана попытка текстологического анализа произведений в записях Н. Костомарова, в которых представлен мотив обороны Свято-Успенской Почаевской Лавры. Раскрыта роль исторической тематики в утверждении национальной идеи.

Ключевые слова: тематика, историческая эпоха, историческая песня, мотив, образ.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2011

Прийнята до друку 29.11.2011

Нові книги

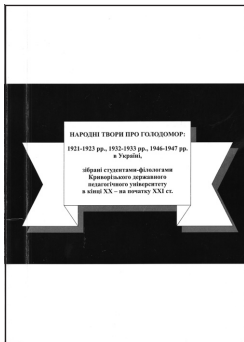

Харчишин О. Український пісенний фольклор в етнокulturі Львова: трансформаційні процеси, міжкультурні пограниччя. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – 368 с.

У монографії зроблено спробу системного вивчення українського фольклору Львова. Цей фольклор розглянуто як невід'ємний компонент етнокulturи українців-львів'ян у ХХ ст. та висвітлено його пісенну частину крізь призму тогочасних трансформаційних процесів і міжкультурних (етнічних, соціальних, творчих) погранич в умовах міста. Монографія базується передусім на матеріалах польових досліджень автора, здійснених у Львові в 1998 – 2005 рр.

З'ясовано, що українська піснетворчість Львова ХХ ст. основана на українській фольклорній традиційності з подальшими професійно-мистецькими впливами українського середовища міста; водночас вона є часткою європейської міської культури в тісних взаємозв'язках із польською та іншими етнокulturними складовими історичного Львова.

Додатком до книги увійшли деякі найхарактерніші для львівського фольклорного середовища тексти пісень (із нотами), покажчики, фотоілюстрації.

Народні твори про голодомор: 1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр. в Україні, які зібрали студенти-філологи Криворізького державного педагогічного університету в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. / Вступна стаття, упорядкування і примітки О. М. Гончаренко. – Кривий Ріг: Діоніс (ФОП Чернявський Д.О.), 2011. – 240 с.

Збірник складають фольклорні твори про голодомор, які зібрали студенти-філологи Криворізького державного педагогічного університету під час проходження фольклорної практики в одинадцяти центральних, західних та південних областях України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Представлені оповіді-спогади, перекази, співомовки, коліскові пісні та думи відображають наслідки трагічної історії геноциду українців упродовж трьох голодоморів: 1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр., масових реквізицій, пограбування селянських господарств, непомірних хлібозаготівель, розкуркулення, насильницької колективізації, індустріалізації, національно винищувального терору за сталінського режиму. У передмові та коротких статтях до розділів з'ясовано психологічні та філософсько-історичні витоки походження народної творчості про голодомор, умови розвитку української фольклористики у 20-40-х роках ХХ ст., історичну долю представлених жанрів та їхню специфіку. Окремо подано фольклористичні праці Д. Т. Федоренка, В. М. Скрипки, які безпосередньо займалися збиранням народних творів про голодомор у Придніпровському регіоні, а під час викладацької діяльності у КДПУ, у 80-90-і роки ХХ ст. залучили до цієї роботи студентів. Видання містить науково-інформативний апарат: іменний, географічний, хронологічний покажчики текстів, картограму процесу їхнього запису, фото респондентів – очевидців трагічних подій, список використаних джерел і фотоматеріали про навчально-методичне значення зібраних творів, що сприятиме пошуку істини, утвердженню власного бачення національної трагедії.